

რუსუდან ზეკალაშვილი

Rusudan Zekalashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

კვალიფიკაციათა ძირითადი სახეები ქართული ენის განმარტებითა და ქართულ-გერმანულ ლექსიკონებში

The Main Kinds of Qualifications in the Georgian Explanatory Dictionary and in the Georgian-German Dictionary

საკვანძო სიტყვები: ქართული ენის ლექსიკა, ლექსიკოგრაფია, სტილისტიკა,
სტილისტიკური მითითებები, განმარტებითი ლექსიკონი, ქართულ-გერმანული
ლექსიკონები

Keywords: Lexis of Georgian language, lexicography, stylistics, stylistic labels, explanatory
dictionary, Georgian-German dictionaries

The main types of qualification traditionally established and used in the Georgian lexicography are discussed in the given work. They namely are as follows: the period, place and branch of usage of the lexical units, their emotional coloring and corresponding stylistic characteristics; also, the qualification of the lexical units and lexicographic means of presenting them in the Georgian Language Explanatory Dictionary as well as in the Bilingual Georgian-German Dictionary.

There are several words in the lexis of any language, differing in emotional coloring, alongside with the neutral lexis. Some lexical units are usable only in the language of poetry, others in colloquial speech, or only in the official speech e.g., Georgian word **loqha** ‘cheek’ and **tuchebi** – ‘lips’ are neutral common words but the words **ghatsvi** and **bageebi** (in the same meaning as above) are used only in poetic style.

The destination of any kind of dictionaries, besides giving the phonetic, grammatical and semantic characteristics of words, is to deliver full information about their emotional-expressive coloring.

According the special literature, the references of the word-entry include four groups of qualification: **time, style, place and branch qualifications** (Margalitadze, 2019:30-31). But it should be noted that such kinds of qualifications cannot be protected from the subjective approach (Duden, Deutsches Universalwörterbuch), because it is well known that the lexis which is absolutely normal and neutral for one person can be offensive or unbearable for others or simply incomprehensible, for example, it can be understood as poetic, archaic, sometimes even mocking, rude and many other types. This is approved by means of comparison of the different dictionaries data.

Emotional lexis expresses **positive** attitudes (*courtesy, respect, caress, humor*) or **negative** ones such as *mocking, disrespect, irony, diminution*. Different stylistic coloring of the words are reflected in the first volume of the **Explanatory Dictionary of the Georgian Language** (1950) where along with the word explanations, the sphere of their distribution is pointed out (such as: science, technical sphere, or something else), **period** of usage (*new, old, Soviet period, neologism*) and **geographical area** of usage (from which dialect) are also used to underline the character of the words.

The words carrying **emotional-stylistic coloring** are the words of *caressing, diminutive words, ironic words, euphemisms, polite words, diminutive, diminutive-caressing, coarse words, or respectful words*, there we have also *colloquial, bookish* and other kinds of words. This principle is carried out through all of the eight volumes of the abovementioned **Explanatory Dictionary** and the same principle is also preserved in the new edition of the mentioned dictionary.

For the history of the Georgian lexicography the translating dictionaries are also of great importance, namely, Georgian-German dictionary edited in Zurich (1960-1976) (compiled by Kita Tschenkéli) in which the corresponding qualifications are represented in German as it was aimed for the German speaking users (see. Tschenkéli, 1960-1974).

The place qualifications include the areas of distribution of dialectic lexis: dialectic, such as *Imeretian, Gurian, Mokhebian, Kartli, Kakheti, Khevsurian* and many other peculiarities of the Georgian language and its numerous dialects.

According to the time qualifications, the most numerous large archaic layer (about 5.850 words) are met not only in historical materials and other kinds of the old texts but the new modern lexis is also represented and this data is very interesting.

There are also quite many words from the **branch** qualifications, for example, the terms of such branches as *botany, zoology, medicine, economy, physics, chemistry* and others.

The **stylistic** qualifications are of special interest in the meaning of stylistic and emotional – expressive coloring of the lexical units: *poetic* and *sublime, euphemistic, colloquial, figurative, familiar, disrespectful, humiliating* and many others which are derived by means of Georgian suffixes: *-a, -una, -ura, -uka, -ukela, -ana*).

In general, it is difficult to find the exact corresponding translation for the words of stylistic coloring in the bilingual dictionaries. In the case of archaic words, it is even not as necessary, because to explain the semantics of the archaic words it can be impossible to select the needed old linguistic correspondences. Right explanation of the semantics is quite enough if it is well done.

Observing carefully the dictionary compiled by K. Tschenkéli, it can be concluded that the main reliable source for the author of the dictionary was the Explanatory Dictionary of the Georgian Language and the qualifications which are used in its contents.

We can see in the Georgian-German Dictionary compiled by R. Zekalashvili, edited in 2009 (and the second edition in 2015), that it is mainly focused on Georgian-speaking users and the **stylistic level** of **emotional coloring** of the main words are given in Georgian such as: *elevated (amagh.), colloquial (saub.), also official (of.)* and so on. In case the German equivalent word is of different stylistic coloring, the information is pointed by means of rounded brackets.

Discussion of the above mentioned dictionaries once again confirms that it is of great importance to denote emotional and stylistic characteristic features in order to underline the of the lexical units. This helps the users of the dictionaries to use the words correctly.

ფუნქციური სტილები და ემოციურად შეფერილი ლექსიკა

ნებისმიერი ენის ლექსიკური ფონდი მრავალფეროვანია და მოიცავს სხვადასხვა ლექსიკურ ფენას. გარდა ნეიტრალური სიტყვებისა, ძალიან ბევრია სხვადასხვა ემოციური ელფერის მქონე ლექსიკური ერთეულიც.

ადამიანი საუბრისა და წერის დროს იყენებს არა მარტო ინფორმაციული შინაარსის ნეიტრალურ ლექსიკას, არამედ გამოხატავს საკუთარ დამოკიდებულებას სათქმელის ან თავად ადრესატისადმი. ამას განსაზღვრავს ბევრი ფაქტორი: განსახილველი თემა, საკომუნიკაციო სიტუაცია (ოფიციალურია თუ არაოფიციალური გარემო), ადრესატთან დამოკიდებულება (ნაცნობია თუ უცნობი ადრესატი, ასაკით უფროსია, უმცროსი თუ თანატოლი), სად და როდის მიმდინარეობს კომუნიკაცია, მოსაუბრის/დამწერის მიზანი – რა უნდა თქვას ან დაწეროს, რა მიზანს ისახავს და ა. შ. ყველა ამ ფაქტორის გათვალისწინებით მოსაუბრე უპირატესობას ანიჭებს სასურველ საკომუნიკაციო რეგისტრს და იყენებს შესაბამის ლექსიკურ ერთეულებსაც. წერილობითი ტექსტების შექმნისას ავტორი (მწერა-

ლი, ჟურნალისტი...) ირჩევს თავისი მიზნის შესაბამის სტილსა და სათანადო ლექსიკურ ერთეულებს.

ყველა ენაში არსებობს აზრის გამოხატვის უამრავი სინონიმური საშუალება და მოუბარი პირის/წერილობითი ტექსტის ავტორის საკომუნიკაციო სტრატეგია განაპირობებს მის არჩევანს: რომელი სიტყვა გამოიყენოს ამა თუ იმ სიტუაციაში კონკრეტულ ადრესატთან, მწერალი ან პუბლიცისტი კი წინასწარ განსაზღვრავს მკითხველის ფაქტორს: ასაკს, ინტერესებს, განათლების დონეს, მისი გათვით-ცნობიერების დონეს არჩეულ თემასთან დაკავშირებით. პერსონაჟების დახატვისას მათი მეტყველების სპეციფიკა მწერლის ჩანაფიქრის განხორციელებას ემსახურება.

ამიტომაც ზეპირი საუბრისას სათქმელის შესაფერისი ფორმისა და საჭირო სიტყვების მოძებნა არც ისე ადვილია, კიდევ უფრო რთულია ეს მხატვრულ ლიტერატურასა და პუბლიცისტიკაში.

მაინც რა აძნელებს სასურველი აზრის გამოსახატავად მაქსიმალურად შესაბამისი საშუალებების პოვნას? ენაში ამის შესაძლებლობა ბევრია და ამიტომ ჭირს სხვადასხვა სინონიმურ ლექსიკურ ერთეულში (ან ფრაზეოლოგიზმში) სწორედ საჭიროსა და შესატყვისის მოძებნა. ამის მიზეზი ისაა, რომ სიტყვებს განსხვავებული სტილისტიკური შეფერილობა აქვთ და არ შეიძლება მათი გამოყენება შეუსაბამო კონტექსტში. ისიც უნდა ითქვას, რომ ენის შესაძლებლობები თითქმის ამოუწურავია ამ თვალსაზრისით. გავიხსენოთ პერსონაჟთა მეტყველება ილია ჭავჭავაძის, დავით კლდიაშვილის, მიხეილ ჯავახიშვილისა და სხვათა ნაწარმოებებში, რამდენად მრავალფეროვანია და ზუსტად ხატავს მათს ხასიათს.

არც ისაა გამორიცხული, რომ სხვადასხვა კონტექსტში ერთსა და იმავე სიტყვას განსხვავებული სტილისტიკური დატვირთვა ჰქონდეს, მაგრამ მაინც არსებობს ძირითადი **სემანტიკური ბირთვი**, რომელიც გამორიცხავს მის გამოყენებას საპირისპირო ექსპრესიული მნიშვნელობით. მაგ., *ეშმაკი* პირდაპირი მნიშვნელობით, ცხადია, უარყოფითი კონოტაციის მქონეა, მაგრამ ბავშვის შესახებ ნათქვამი „გოგა ძალიან ეშმაკია“, პირიქით, ალერსს გამოხატავს. ასევეა ამ სიტყვისგან ნაწარმოები ზედსართავი სახელი *ეშმაკური*: *ეშმაკური თვალები/გამოხედვა* მხოლოდ ანც, მოუსვენარ ბავშვს ან ადამიანს აქვს და უარყოფითი ელფერი გამქრალია; „ვირი“ სრულიად უწყინარი და მშრომელი შინაური ცხოველია, მაგრამ, ადამიანზე თუ ვიტყვით, ვირიანო, მაშინ ხაზს ვუსვამთ მის სიუხემეს, სიჯიუტეს, ხეპრობას; „მიდის“ ზმნა ნეიტრალურია, „მიბრძანდება“ – თავაზიანი და მოკრძალებული (ეს ფორმა ზოგჯერ ირონიულ ელფერსაც ატარებს), მაგრამ „მიეთრევა“ ან „წაშვდება“ აგდებულ დამოკიდებულებას გამოხატავს და უხეშია; მიუხედავად იმისა, რომ „ცხენი“ ქართულ ცნობიერებაში მხოლოდ დადებით ემოციას აღძრავს, ქალის მასთან შედარებისას კარგავს დადებითობას: *ცხენივით ქალია, ცხენივით მოდის* ითქმის უსიამოვნო აგებულების, უშნოფეხებიან და ანონილ ქალზე; „შველივით გოგონა“ კი მხოლოდ სასიამოვნო ემოციასთან არის დაკავშირებული. აღსანიშნავია ისიც, რომ ლექსიკურ ერთეულთა სტილისტიკური შეფერილობა და ემოციურობა სხვადასხვა ენაში ერთმანეთს იშვიათად ემთხვე-

ვა. ის, რაც დადებით ემოციას აღძრავს ერთი ენის მატარებლისთვის, შეიძლება განსხვავებული ან სულაც უარყოფითი კონოტაციისა აღმოჩნდეს სხვა ენისთვის.

ზოგი სიტყვის ემოციური შეფერილობა გამოსადეგია მხოლოდ პოეტურ ენაში, ზოგისა კი – სასაუბროში. მაგ., *ლოყა* და *ტურები* ნეიტრალური ლექსიკური ერთეულებია, *ღაწვი* და *ბაგეები* კი – პოეტური; ადამიანის *პირისახის* შესახებ ნათქვამი *ღინგი* ან *დრუნჩი* დამამცირებელია და ა. შ. უსასრულოდ შეიძლება ამ ჩამონათვალის გაგრძელება.

ზოგი სიტყვა გამოყენების სიხშირითა და გავრცელებულობით გამოირჩევა, ზოგი იშვიათად ხმარებულია და, ამდენად, სტილისტიკურად მარკირებული. მაგ., *ქუდი* და *თავსაბურავი*, *ტანსაცმელი* და *სამოსი/სამოსელი*, *ფეხსაცმელი* და *ფეხ-სამოსი*, *ყური* და *სასმენელი* და ა. შ.

ფუნქციური სტილის მიხედვით გამოიყოფა ორი ძირითადი ჯგუფი: **სასაუბრო** და **წიგნური** ლექსიკა (იხ. Sandig, 1986; ბასილაია, 1991; გვენცაძე, 1991; არაბული, 2004; თ. სანიკიძე, ი. სანიკიძე, 2009; Novotny, 2008; ზეკალაშვილი, 2012). ამას გარდა, სიტყვები დაყოფილია საკომუნიკაციო სიტუაციის მიხედვით: ოფიციალური, არაოფიციალური, ფამილიარული; ლექსიკა დიფერენცირებულია გამოყენების თვალსაზრისით სოციალური ჯგუფების მიხედვით: ბავშვური, მოსწავლეთა, სტუდენტური, სლენგი, ჟარგონული...

ყველაზე მრავალფეროვანი მაინც სიტყვის ემოციური შეფერილობაა, რომლის ერთი ნაწილი **დადებითი** ემოციის გამომხატველია (ამაღლებული, მოფერებითი, თავაზიანი, ალერსობითი, ევფემიზმი, სახუმარო), ნაწილი კი – **უარყოფითისა** (აგდებული, დაცინვითი, კნინობითი, ირონიული და სხვ.). დუდენის გერმანულენოვან ლექსიკონში, მაგალითად, ემოციურ მითითებათა რაოდენობა 55-ს აღწევს, თუმცა აღმოჩნდა, რომ სხვადასხვა ლექსიკონში ერთი და იმავე სიტყვის კვალიფიკაცია ოდნავ განსხვავებულია (ამის შესახებ იხ. Ludwig, 1991).

ცალკეულ **ფუნქციურ სტილში**, გარდა სხვა ენობრივი მახასიათებლებისა, გამოიყენება იმ სტილისთვის დამახასიათებელი ლექსიკური ერთეულები. ამა თუ იმ სტილში დამკვიდრებული სიტყვები შესაძლებელია შეგვხვდეს სხვა სტილშიც, თუმცა ეს ლექსიკური ერთეულები უმეტესად მარკირებული ხდება და ახალ სტილისტიკურ შეფერილობას იღებს. დღემდე სადავო ჩანს საკითხი, რას აღნიშნავს ლექსიკის **ექსპრესიულობა**, **ემოციურობა**, **შემფასებლობა**, **ხატოვანება** თუ **გამომსახველობა** (ამის შესახებ იხ. Емельянова, 2013, с. 279). მეცნიერები ხაზს უსვამენ ასევე სხვა ტერმინების – სტილისტიკური **დონე** (Stilebene), სტილისტიკური **ფენა** (Stilschicht) და სტილისტიკური **შეფერილობა** (Stilfärbung) – ერთმანეთისაგან გარჩევის სირთულეს (Ludwig 1991, S. 297; ასევე: Sandig, 1986; Fleischer, 1993; Novotny, 2008 და სხვ.).

მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა და ტერმინოლოგიური პრობლემებისა, ძირითადად, განარჩევენ ოთხ სტილისტიკურ ფენას (Stilschichten): 1. **სტანდარტული** (ნეიტრალური) სტილისთვის დამახასიათებელს; 2. ნორმალურზე **ამაღლებული** ანუ **საზეიმო** სიტუაციებისთვის გამოყენებულს (ამასვე მიაკუთვნებენ **პოეტურ** ლექსიკას); 3. **სასაუბრო** სიტუაციებისთვის გამოყენებულს, რომელსაც ახასიათებს ერთგვარი თავისუფლება და დაუდევრობაც კი; 4. **ვულგარ-**

რულ სიტყვა-გამოთქმებს (გამოყოფენ ფამილიარული ურთიერთობების დროს გამოყენებულ **უხეშ** და **ობსცენურ** ლექსიკასაც, თუმცა ხშირად ასეთი უხამსი სიტყვები არ შეაქვთ ლექსიკონებში). ერთგვარ გრადაციას ამ ფენებს შორის ასე გამოხატავენ: შუალედური მდგომარეობა უკავია **ნეიტრალურ**, არამარკირებულ ლექსიკას, მის ზევით ათავსებენ ამაღლებულ და პოეტურ ლექსიკას, ქვევით კი – **სასაუბროს**, **სასაუბრო-ფამილიარულსა** და **ვულგარულს** (Ludwig, 1991, S. 012-015).

სტილისტურ შეფერილობებში (Stilfärbungen) გამოყოფენ: სახუმაროს, შეფარვითს (ეფვემისტურს), მოძველებულს, გადაპრანჭულს, ზედმეტად პათეტიკურს, საკანცელარიოს, აგდებითს, დამცინავს, სალანძღავს, უხეშს (იხ. იქვე, გვ. 013-014). სხვადასხვა ჯგუფი და ჩამონათვალი ერთმანეთისაგან განსხვავდება.

განმარტებითი ლექსიკონების სიტყვა-სტატიაში გამოყენებული კვალიფიკაციები

სიტყვათა ლექსიკურ-სტილისტიკური **შრეები** უნდა აისახოს ლექსიკონებში, ამას გარდა, მიეთითოს სიტყვის გამოყენების პერიოდი, არეალი და სფერო, სტილისტიკური თუ ემოციურ-ექსპრესიული შეფერილობა. ასეთი დახასიათების გარეშე გაურკვეველი დარჩება ლექსიკური ერთეულის სემანტიკური ნიუანსები და გამოყენების შესაბამისი სტილი.

ერთენოვან ანუ განმარტებითს ლექსიკონში სიტყვა-სტატია მოიცავს საკმაოდ მრავალფეროვან ინფორმაციას: გრამატიკულს (საჭიროების შემთხვევაში – ფონეტიკურსა და დერივაციულსაც), სემანტიკურსა და სტილისტიკურს, სხვა შემთხვევაში ის სრულყოფილი ვერ იქნება.

ლექსიკონის მომხმარებელმა უნდა იცოდეს, რა **კონოტაცია** (ანუ ენობრივი ერთეულის დამატებითი, თანმდევი მნიშვნელობა; იხ. ჭაბაშვილი, 1989) აქვს სიტყვას, გარდა ძირითადისა, რომელ სტილს მიეკუთვნება (სასაუბროსა თუ წიგნურს), უხეშია თუ ალერსობითი, პოეტურია თუ ყოველდღიური მოხმარებისა, ხომ არ აქვს დამამცირებელი ან ირონიული ელფერი, ხომ არაა მოძველებული...

1950 წელს, როდესაც ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის პირველი ტომი გამოვიდა, სარედაქციო საბჭოს ჩამოყალიბებული ჰქონდა სიტყვა-სტატიის აგების პრინციპები.

ქველ-ში სალექსიკონო სტატიის კვალიფიკაციის შესახებ ასეა მითითებული:

ა) აღნიშნავს სიტყვის **ემოციურ** იერს – პატივისცემა, ირონია და სხვ.

ბ) უთითებს **დარგს**, რომელშიც ის გავრცელებულია.

გ) აჩვენებს სიტყვის გამოყენების **პერიოდს**: ახალია თუ ძველი, საბჭოური თუ ნეოლოგიზმი.

დ) ასახავს ლექსიკური ერთეულის გავრცელების **არეალს**: საყოველთაოდ გამოიყენება თუ მხოლოდ რომელიმე კუთხეში (იხ. ქველ, 1950, 1, გვ. 093-095), უცხო სიტყვებთან მიწერილია მათი წარმომავლობაც.

პირველი ტომის შესავალში ჩამოთვლილია სალექსიკონო ერთეულის დამატებითი სტილისტიკური შეფერილობის აღმნიშვნელი მითითებები: **ალერსობითი**,

დამცირებითი, დაცინვითი, ევფემიზმი, ვულგარიზმი, ზრდილობიანი, ირონიული, კნინობითი, კნინობით-მოფერებითი, სალანძღავი, მოფერებითი, პატივისცემით, უპატივცემლო, ბავშვური, ბარბარიზმი, სასაუბრო, წიგნური, არქაიზმი, ისტორიული, რევოლუციამდელი, ნეოლოგიზმი, კანცელარიზმი, მეტაფორული, ფიგურული (იხ. ქეგლ, 1950, 1, გვ. VI). როგორც ვიცით, ლექსიკონში არაა შეტანილი სათაკილო და უნმანური სიტყვები.

ცხადია, დროთა განმავლობაში ლექსიკოგრაფიაში ამ ტიპის მითითებები იცვლება და უფრო მრავალფეროვანი ხდება, ამას გარდა, ლექსიკოგრაფები ითვალისწინებენ უცხოურ გამოცდილებას.

სპეციალური ლიტერატურის მიხედვით, სიტყვა-სტატიის დამატებითი მითითებები ოთხ ჯგუფს მოიცავს: **დროისმიერ, სტილისტიკურ, ადგილისმიერ და დარგობრივ** კვალიფიკაციებს (იხ. მარგალიტაძე, 2019, გვ. 30-31). სხვადასხვა ლექსიკონი ამ ჯგუფების ოდნავ განსხვავებულ დასახელებასაც გვთავაზობს, მაგ.: ა) მითითებანი, რომლებიც ახასიათებს თანამედროვე ენის **წიგნურ** ფორმას; ბ) **სასაუბრო** ფორმას; გ) ლექსიკის **ქრონოლოგიურ** შრეებს; დ) **ემოციურ-ექსპრესიულ შეფასებას** (Емельянова, 2013).

დროისმიერ კვალიფიკაციაში იგულისხმება ძველი და ახალი ლექსიკური ერთეულები (არქაული, ძველი, მოძველებული, რევოლუციის დროინდელი, საბჭოური ლექსიკური ერთეულები თუ ნეოლოგიზმები), თუმცა ეს კვალიფიკაცია ყველაზე მეტად ცვალებადი და არამდგრადია. ის, რაც 50-80 წლის წინ ახალ სიტყვად მიიჩნეოდა, ახლა შეიძლება მოძველებულიც იყოს. ყველაზე მეტად შეეხო ეს საბჭოურ ნეოლოგიზმებს. ერთ დროს **კოლექტივი, კოლმეურნე, კოლმეურნეობა, ადგილკომი, კომპარტია** ახალი სიტყვები იყო, ახლა, პირიქით, მოძველებულად მიიჩნევა. არც ისაა გამორიცხული, რომ ძველი ლექსიკური ერთეული ხელახლა შემოვიდეს ხმარებაში და ახალი სიცოცხლე შეიძინოს (მაგ., ლარი, მანდატური და სხვ.).

ადგილისმიერი კვალიფიკაცია ქართული ენის ტერიტორიული დიფერენციაციის ამსახველია და მასში გამოყოფილია კუთხური (ანუ დიალექტური) ლექსიკა. ხშირად მითითებულია, კონკრეტულად რომელ კილოშია ეს სიტყვა გავრცელებული. ქართულ ენაზე გამოცემულია ბევრი დიალექტური ლექსიკონი, მაგრამ განმარტებით ლექსიკონშიც აუცილებელი გახდა ზოგიერთი სიტყვის შეტანა. დავასახელებთ ქეგლ-ში განმარტებულ ზოგიერთ დიალექტიზმს: **იმერული** – აბზუკვა, აბოჭვა, აპოლიკდება, ბანდალი, ბანდლი, ბზუკი, დაბაჟული, დაბიჟინდება, მაკელიერი, მაბზაკუნა, მალაზონი, მანჭკვარა, შაშკვლაში და სხვ., **ქართლური** – ახანინდება, გაღავდება, დაბოტავს, დაიკროლება, დაკონიანდება, თავჯალაბობა, ნამგალობა, ნამჯობა, ფუჩინა, ჭიატა და სხვ., **კახური** – აკორკოტება, ბაღლაუჭობა, ბუსკულა, ზინზილები, თავგისკილა, ლაქათა, ჭაპური, ჭრიანტელი და სხვ., **ფშაური** – აბლატი, ათირებს, აკო, აბოჟირდება, ლიბო, მარახული, მეგოდრე, ნადობი, ნადედობი, ჭეკო, ჭერემა და ა. შ.

დარგობრივი კვალიფიკაცია სიტყვების გამოყენების სფეროს უთითებს. მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ ენაზე გვაქვს საკმაოდ ბევრი სპეციალური ლექსიკონი, ტერმინოლოგიის გარკვეული ნაწილი მაინც შეტანილია ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში. მაგ.: ბოტანიკური, ზოოლოგიური, ანატომიური, სა-

მედიცინო, საავიაციო, სამშენებლო, არქიტექტურული, სამუსიკო, ფიზიკის, მათემატიკის, ქიმიის, ეკონომიკური და უამრავი სხვა დარგისა. მაგალითად, **მათემატიკური** ტერმინებიდან: დიფერენციალი, ერთეული, ერთნიშნა, თანამამრაველი, თანაჯერადი, ნამრავლი, ნაშთი... **ეკონომიკური**: აქცია, დემპინგი, დეპრესია, დეფიციტი, დრაფტი, ექსპორტი, ექსტენსიური, ვალორიზაცია, ზემოგება, ზელირებულება... **სამედიცინო**: ანტიგენი, ანტისხეული, ანტიტოქსინი, ანურია, გენოტიპი, დამბლა, დამწვრობა, დეკომპენსაცია, დეპრესია, დერმატიტი, დეფეკაცია და ა. შ.

აუცილებელია **სტილისტიკური** კვალიფიკაციის მითითება, რომელიც ძალზე მრავალფეროვანია. საკამათოა შესაბამისი ტერმინებიც, რადგან სხვადასხვა ნაშრომში მათი დეფინიცია განსხვავდება. **დუდენის** უნივერსალურ გერმანულ ლექსიკონში მსჯელობაა ამ ტიპის კვალიფიკაციათა სუბიექტურობაზე, რადგან, რაც ერთი ადამიანისთვის ამაღლებული ლექსიკაა, მეორისთვის შეიძლება იყოს არქაული ან უხეში და დამცინავიც კი (იხ. Duden, 2003). ამასვე მოწმობს სხვადასხვა ლექსიკონის მონაცემთა შედარებაც. მაგალითად, სიტყვა **Scheiße** ასეა განმარტებული გერმანულ-ქართულ ლექსიკონში: ნაკელი, ნეხვი; განავალი; სიბინძურე; მიმართვა: du Scheiße! უხეშია და ქართულად შეესატყვისება: შე, ნაგავო! ნეხვო! ემოციური ნათქვამი: ach, Scheiße! ფამილიარულია და დამახასიათებელია სასაუბრო სტილისთვის, შეიძლება გადმოიცეს ქართულად სიტყვით: ჯანდაბა! (იხ. ზექალაშვილი, ქირია, 2009; შდრ. DWDS).

Sauarbeit *f* =, -en სასაუბრო სტილში გამოიყენება (სიტყვასიტყვით: ღორული სამუშაო), ნიშნავს: შავ (ჭუჭყიან), აუტანელ ან მომაბეზრებელ სამუშაოს (ზექალაშვილი, ქირია, 2022)

Dreckskerl *m* უხეშია, ნიშნავს არამზადას, დამპალ ადამიანს; გერმანული ენის დიგიტალურ ლექსიკონში მოცემულია კვალიფიკაცია: სალანძღავი სიტყვა (DWDS).

Dreckwetter *n* ფამილიარულია, ნიშნავს ავდარს, საძაგელ ამინდს; DWDS-ში მასთან მითითებულია: salopp (ფამილიარული), derb (უხეში) (იხ. DWDS).

Affenhitze *f* პაპანაქება და ხვატია; DWDS-ში აღნიშნულია salopp (ფამილიარული).

Antlitz *n* კი პოეტური სიტყვაა და აღნიშნავს სახეს, პირისახეს, გარეგნობას (ზექალაშვილი, ქირია, 2022).

Aar *m* პოეტურია, იგივეა, რაც არწივი; **Odem** *m* პოეტურად იგივეა, რაც სუნთქვა და ა. შ.

სტილისტიკური აღნიშვნები ორენოვან (ქართულ-გერმანულ) ლექსიკონებში

ლექსიკური ერთეულების სტილისტიკური შეფერილობა ასახულია არა მარტო განმარტებით, არამედ თარგმნით ლექსიკონებშიც. ქართული ლექსიკონგრაფიის ისტორიისთვის ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ორენოვანი ლექსიკონების შესწავლა. ამჯერად შევჩერდებით ქართულ-გერმანულ ლექსიკონებ-

ზე. ასეთი ორენოვანი ლექსიკონები სხვადასხვა დროს გამოიცა უცხოეთსა და საქართველოში: თეოდორ კლუგე, 1920; რიხარდ მეკელაინი, 1928; ნოდარ ადამია, 1963; ოთარ ხუციშვილი და თამარ ხატიაშვილი, 1977; ვილი ლანგე, 1987; მიხაელ იელდენი, 2001; მე-2 გამოცემა, 2016; ბადრი შარვაძე, 2008; რ. ზეჟალაშვილი, 2009 (მე-2 გამოცემა, 2015).¹ ამ ლექსიკონთა შორის მოცულობითა და ინფორმაციის მრავალფეროვნებით დღემდე განსაკუთრებული ადგილი უკავია **კიტა ჩხენკელის** ქართულ-გერმანულ ლექსიკონს, რომელიც გამოიცა ციურისში (ჩხენკელი, 1960-1974). სამწუხაროდ, ემიგრაციაში მყოფმა ავტორმა თვითონ ვეღარ მოასწრო ლექსიკონის ყველა ნაკვეთის გამოცემა (სულ 26) და მე-7 ნაკვეთის შემდეგ გამოცემაზე მუშაობა გააგრძელა მისმა მოწაფემ, შვეიცარიელმა ქართველოლოგმა **იოლანდა მარშევმა** (ვიქტორ ნოზაძესთან, ლეა ფლურისა და რუთ ნოიკომთან ერთად).

კიტა ჩხენკელის ლექსიკონში სიტყვების კვალიფიკაციები **გერმანულ** ენაზეა შეტანილი, რადგან ის გათვალისწინებულია ძირითადად უცხოელი (გერმანულენოვანი) მომხმარებლებისთვის. ამ ლექსიკონში გამოყენებულია შემდეგი კვალიფიკაციები (იხ. Tschenkéli, 1960-1974):

ადგილისმიერი კვალიფიკაციები: კუთხური, იმერული, კახური, გურული, ქართლური, ფშაური და სხვ.

დროისმიერი კვალიფიკაციები: ისტორიული historisch, ახალი დროის neuzeitlich, რევოლუციამდელი vorrevolutionär, არქაიზმი (Archaismen) და მოძველებული გამოთქმები (veraltet).

ძალიან ბევრია **დარგობრივი კვალიფიკაცია:** ბოტანიკური, ზოოლოგიური, სამედიცინო, ეკონომიკური, ფიზიკის, ქიმიისა და სხვ.²

განსაკუთრებით საინტერესოა **სტილისტიკური კვალიფიკაციები:** პოეტური poetisch, ეფემისტური euphemistisch, beschönigend, სასაუბრო umgangssprachlich, ფამილიარული familiär, ფიგურული figürlich, im übertragenen Sinn, დამამცირებელი despektierlich, verächtlich, geringschätzig, ვულგარული vulgär, ირონიული ironisch, კნინობითი Diminutiv, ბავშვური Kindersprache და სხვ.

დავასახელებთ შესაბამის მაგალითებს:

ადგილისმიერი კვალიფიკაციები ახლავს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გავრცელებულ დიალექტიზმებს: იმერულს, გურულს, აჭარულს, ქართლურს, კახურს, ფშაურს, ხევსურულს, მოხეურსა და სხვ.

იმერული ლექსიკიდან ვხვდებით: აბზუკული, ბაბუდა, ბანდული, ბანდლი, ბანცალი, ბობორიკა, შარნა, შაშველამი, შებელილი, შებუდრებული, შეკონჯილი, წკიპზე, შემოლოცვა, შემოტრეტილი, შეტირილი, შეფერთხილი, შექაქანება, შეხირხლული, შეხიცილება, შმაშური, მოშუპვა, შხვართი, ჩაკლიცვა...

გურული ლექსიკიდან: ამფერი, არაკაცი, არჩივი, ახტაჯანა, ბაბიდა, ბათურა, გაბახება, ბეყერა, ბოროიანი...

კახური ლექსიკიდან: ალავერდა, ამთვენი, არკაუჭა, ბანგა, ბებერა, ბურსუკი, გონგორა, გორგომიჭელა...

¹ ლექსიკონთა ჩამონათვალი იხ. Sekalaschwili 2016, S. 465-466.

² ამ ტიპის მითითებებს სტატიაში არ განვიხილავთ.

ფშაური ლექსიკიდან: აბლატი, ალმანი, ამლათზე, აღმე, ახალ-უხლები, ბაგ-ბაგი, ბარდელი, ბარლოჯანი, ბონტვერა, ბოჟირი...

ბევრი სიტყვა გავრცელებულია არა მარტო ერთ, არამედ ორ და სამ კილოში, რაც აღნიშნულია კიდევ ლექსიკონში.

დროისმიერი კვალიფიკაციები: არქაული ლექსიკური ფენა ყველაზე ვრცელია და მოიცავს 5850-მდე სიტყვას:

აბრამიანი (in Wein u. Honig eingelegtes Brot)

აზავერი Lastochse *m*

აზამბარი (Wein, den man einem, der neu zu e-m Trinkgelage dazukommt, zum Ausgleich für das Versäumte anbietet)

ანდერძ-ნამაგი schriftliche letztwillige Verfügung

აპნისი Januar *m*

არმური dichter Nebel u. Wind

არვე Herde *f*

არზა Bittschrift *f*

არმალანი Gabe *f*, Geschenk *n*

ასასი Nachtwächter *m*

ალაპი (Holz-) Zaum *m*

აშპაშხანა (türkisches) Restaurant

აჯა (flehentliche) Bitte

ბაზაზი Stoffhändler *m*; **ბაზაზხანა** Stoffhandlung *f*

ბაყლი Eiter *m*; **ბაყლიანი** eitrig

არგანი Stock *m*, Stab *m*

სალმობა Schmerz (en *pl*) *m*, Weh *n*, Krankheit *f*, Übel *n*

ხამლი Schuh *m*, Stiefel...

რევოლუციამდელი (vorrevolutionär) ლექსიკა (სულ 53 ერთეული):

იასაული (vr.) Polizeibeamter *m* auf dem Lande

იუნკერი 1. (hist.) Junker *m*, Großgrundbesitzer 2. (vr., mil.) Zögling *m* e-r militärischen Erziehungsanstalt, Kadett

კეთილშობილება Edel-mut *m*, -sinn, Hochherzigkeit *f*; თქვენო კეთილშობილება (vr.) Euer Wohlgeboren

მამასახლისი (vr.) Dorf-ältester *m*

მაღალაღმატებულება (vr.) Exzellenz *f* (als Titel)

მაღალკეთილშობილება: თქვენო მაღალკეთილშობილება (vr.) Euer Hochwohlgeboren

მეშჩანი (vr.) Klein-, Spieß-bürger *m*

ოთხკლასიანი (vr.) (Elementarschule mit vierjährigem Lehrplan)

ახალი დროისთვის (neuzeitlich) დამახასიათებელი ლექსიკა (136 ერთეული):
აგიტპროპი (nz.) (Abk. für აგიტაციისა და პროპაგანდის განყოფილება) Agitations- und Propagandaabteilung *f*

ადგილკომი (nz.) (Abk. für ადგილობრივი კომიტეტი) Lokalkomitee *n*
 (der Gewerkschaft)
 გარღვევა (nz.) Rückstand *m* (in der Erfüllung des Produktionsplanes)
 დაბადებადობა (nz.) Geburtenziffer *f*
 დაკონტრაქტება (nz.) Kontrahierung *f*; Kontraktsystem *n*
 დამკვრელი (nz.) Stoß...
 დამკვრელობა (nz.) Stoßarbeit *f*

სტილისტიკური კვალიფიკაციები მოიცავს ამა თუ იმ სტილის კუთვნილ და ემოციურ-ექსპრესიულ ლექსიკას.

პოეტური (poetisch) და ამაღლებული:
 ვარდ-ღაწვი (poet.) rosige Wange
 ზღვისფერი (poet.) meerfarben, lasurfarben, blau
 თვალდანამული (poet.) mit tränenfeuchten Augen
 თვალბზიანი (poet.) „sonnenäugig“, d.h. mit schönen/strahlenden Augen
 თვალმცეცხლავი (poet.) mit feurigen Augen
 თილისმა *Fig* (poet.) bezaubernd, berückend

სასაუბრო (umgangssprachlich) სამეტყველო სტილის სიტყვები:
 ვირის აბანო (umg.) Gefängnis *n*, Loch, Kittchen
 არიფი (umg.) unerfahren, menschenscheu
 აჭალ-ბუჭულები *pl* (umg.) viele kleine Kinder
 აჭია-ბაჭია (umg.) Unsinn *m*, Blödsinn
 აჯაბაჯა (umg.) krummbeinig

ფამილიარული (familiär) და ირონიული (iro.) ელფერის ლექსიკა:
 დოყლაპია (fam.) blöd, dumm; Gaffer *m*, Maulaffe
 ვიგინდარა (fam.) Eindringling *m*, Schmarotzer, Taugenichts
 გოგრა (umg. und iro.) Kopf *m*, Schädel
 თხისწვერა (iro.) „Ziegenbärtiger“, d.h. der einen langen spitzen Kinnbart hat
 მოვიკალათებ (iro.) seine Zelte aufschlagen
 კვერცხი: რა წითელი კვერცხია! (iro.) „was ist er für e. rotes Ei!“ d.h. was ist er besser als die andern!
 ჭკუის კოლოფი *fig* „Schachtel voller Verstand“ (iro.) Allwissender *m*
 მამაცხონებული (umg.) „e-r, dessen Vater die Seligkeit erlangt hat“ (sagt man zum Ausdruck e-s Lobes od. iro. imS e-s Vorwurfes)
 ნახირ-ნახირ: მეც ნახირ-ნახირ (iro.) ich will auch so sn, ich gehöre auch dazu (z.B. zu dieser Gesellschaft)
 ვპატრიოტობ *e*. guter Patriot *sn*; (iro.) sich als Patriot aufspielen
 ჩაჰბარდა პატრონს *a*) (umg., iro.) „er hat sich dem Ruf des Herrn ergeben“, d.h. er ist gestorben
 როდინობა: როდინობის კვირაში (umg., iro.) „in der irgendwann-Woche“, d.h. irgendwann

სიძე-ბატონი (höfl. od. iro. gebr.) der Herr Schwiegersohn (od. Schwager)
წამოსკუპდა (iro.) sich (hin)setzen (an e-n ungebührlichen Platz)
ტლინკაობა unschönes Tanzen, Hopsen *n; fig* (iro.) Amusement *n*, Vergnügung *f*
ჩამოფქვავს *fig* (mst iro.) zu Ende reden
მამაძაღლი (als Schimpfwort gebr.) Kanaille *f*, Gauner *m*, Schurke, Spitzbube

ევფემისტური (euphemistisch, beschönigend) სიტყვა-გამოთქმები:
არგასაწყვეტო! nicht zu Vernichtender! (euphemistische Redensart statt des Fluches: სა-
სიკვდილე! = dem Tode Geweihter!)
მკბენარი (euph.) Ungeziefer *n*
პერანგის ამხანაგი (euph.) „Gefährte des Hemdes“, d.h. Unterhose *f*
საჯდომი (euph.) der Hintere, Gesäß *n*
უსახელო (imer.) (euph.) „Namenlose“ (Bezeichnung für: Schlange)
უხსენებელი „nicht zu Erwähnende“ (euph.) (Bezeichnung für: Schlange)

ვულგარული (vulgär) სიტყვები:
გამკრავი (vulg.) liederliches Frauenzimmer
ლეში (vulg.) Leiche *f*, Leichnam *m*
მაზალო (vulg.) wunderlich, sonderbar (Mensch)
მუდრეგი (vulg.) herrenlos; verdammt, verwünscht
პროშტი (vulg.) Schmatz *m*, Kuß
ტრაკი (vulg.) Arsch
რა ჩემი ფეხებია?! (vulg.) das ist ja lausig (was du da bringst usw.)!
ჩასაძაღლებელი (vulg.) der (wie e. Hund) krepieren soll (Fluchwort)
ჩაცეცხლავს (vulg.) (auf)essen od. (aus)trinken
ჩაახეთქებს (vulg.) j-m et. zu fressen geben
ხვიშტი (vulg.) (sagt man, wenn man in seinen Erwartungen betrogen wird: rein nichts)
ხოში (vulg.) Begierde *f*, Lust
ხუთსართულიანი fünfstöckig; ~ გინება (vulg.) derbes Geschimpfe/Geschelte
ჯიგრიანი 1 (vulg.) gründlich, tüchtig და ა. შ.

აგდებითი ან დამამცრობელი (despektierlich, verächtlich, geringschätzig) სიტყვები:
დაეგდება 1. (desp.) bleiben, sitzen, hocken 2. (desp.) j-d liegt auf der faulen Haut/liegt herum
დედაკაცი (desp.) Weibchen *n*, Weibsbild
გომბიო (desp.) Mädchen *n*
ვაჟბატონი (desp.) der hohe Herr, e. Sauberer Herr, eine nette Pflanze
ვაჭრუკანა (desp.) Krämer *m*, Krämerseele *f*
მიეთრევა (desp.) sich hinschleppen, hinscheren (Erreichung des Ziels)
ლანირაკი (desp.) frecher Bengel, Taugenichts *m*, Nichtsnutz
პირწავარდნილი (desp.) wahr(haftig), wirklich, echt
მივაქვავებ *fut* (desp.) j-m et. (verächtlich) hinschmeißen/ bringen

ცინდალა (imer.) (desp.) nichts Besonderes darstellend (Mensch), unbedeutend
ნიალი *inf* (desp.) Herumziehen *n*

კნინობითი (diminutiv) ლექსიკური ერთეულები ნაწარმოებია სუფიქსებით:
-ა, -უნა, -უნია, -ურა, -აკ, -უკა, -უკელა, -იკო, -ანა:
ბიჭიკო (Kosewort, *dim* v. ბიჭი);
გოგონა (*dim* v. გოგო) kleines Mädchen, Mädchen *n*, Kleine *f*
გუბურა *dim* 1. kleine Pfütze/Lache 2. kleiner Teich
დაბდურა (*dim* von დაბდური)
დათუნა, დათუნია (*dim* v. დათვი = Bär; oft als Kosenamen gebr.) kleiner Bär
დაიკო (*dim* v. და = Schwester) Schwesterchen *n*
ეშმაკუნა (*dim* v. ეშმაკი) Teufelchen *n*, Wildfang *m*, Schalk
ვირიკელა (*dim* v. ვირი = Esel) 1. Eselchen *n* 2. Dummkopf *m*
თაგუნა (*dim* v. თაგვი) Mäuschen *n*
კატუნა (*dim* v. კატა) Kätzchen *n*, Miezchen
კაცუნა (*dim* v. კაცი) Menschlein *n*, Männlein (a. desp.)
პაპია (imer.) (*dim* v. პაპა) Großväterchen *n*
უჯრაკი (*dim* v. უჯრა) kleine Schublade usw.
ფისუნია (*dim* v. ფისო) Miezchen *n*
ცხენუკა 1. *dim* Pferdchen *n* 2. (umg.) untaugliches Pferd *n*
ნალდუნა (*dim* v. ნალდი) kleine Hippe

ბავშვთან (Kindersprache) ან ბავშვის მიერ გამოყენებული ერთეულები:
აჩუა (Kind.) Pferd *n*
ბაბა (Kind.) Brot *n*
ზიზია (Kind.) schöne, bunte Sachen (z.B. Kleider, Ketten usw.)
კაკა (Kind.) Frucht *f*, Süßigkeit
კიჭი (Kind.) Zähnchen *n*
ნანა (Kind.) schlafen
ფააფუ (Kind.) es hat nichts mehr! es ist nichts mehr da!
ფუფალა (Kind.) der liebe Gott
ფუფუა (Kind.) Wehweh *n*
ფუჩინა (Kind.) Kuh *f*
ჩიჩია (Kind.) Fleisch *n*
ხიხია (Kind.) et. Schlechtes (das man nicht in den Mund stecken darf)
ჯუჯულა (Kind.) Bibi *n*, Hühnchen და ა. შ.

ჩანს, რომ ყველა ჩამოთვლილი კვალიფიკაცია ლექსიკონში კ. ჩხენკელმა მრავალგზის გადაამოწმა. მიუხედავად იმისა, რომ იმ დროისთვის ავტორს საქართველოში ჩამოსვლა არ შეეძლო, მას ხელი მიუწვდებოდა ქეგლ-ის გამოქვეყნებულ ტომებზე (არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით) და ითვალისწინებდა იქ გამოყენებულ კვალიფიკაციებს.

ორენოვან ლექსიკონებში ძნელია სიტყვისთვის ზუსტი ეკვივალენტის შე-
რჩევა სტილისტიკური შეფერილობის მიხედვით და ზოგჯერ, მაგალითად, არქა-
ულ ფენაში, არცაა ეს საჭირო, რადგან სემანტიკის ასახსნელად აუცილებელია
გასაგებად განმარტება.

2009 წელს გამოცემული ქართულ-გერმანული ლექსიკონი³ ძირითადად
გათვალისწინებულია ქართულენოვანი მომხმარებლებისთვის. მის შესავალში
გკითხულობთ: „ლექსიკური ერთეულის სტილისტიკური დონეების/ფენების და-
ხასიათება აღნიშნულია ქართულად: *ამაღლ.*, *საუბ.*, *ფამ.*, *ოფიც.*, *ეულგ.* და სხვ.
თუკი ეს ეხება მხოლოდ გერმანულ სიტყვას, მაშინ მითითება მრგვალ ფრჩხილებ-
შია მოთავსებული: (*ამაღლ.*), (*საუბ.*), (*ძვ.*), (*ანდ.*) და სხვ. (სიტყვა-სტატიის აგე-
ბულების შესახებ იხ. Zekalashvili, 2016). ზოგიერთ სიტყვასთან აღნიშნულია **ექ-
სპრესიულ-ემოციური** შეფერილობაც, რაც მისი გამოყენების დამატებითსა და
სპეციალურ ნიუანსებზე მიუთითებს: „ხუმრობით“, „დაცინვით“, „ირონიულად“,
„ფამილიარულად“, „აგდებით“ და ა. შ.“ (ზექალაშვილი, 2009).

დასახელებულ ლექსიკონთა განხილვის შემდეგ შეიძლება კიდევ ერთხელ
გაესვას ხაზი, რამდენად მნიშვნელოვანია თარგმნით ლექსიკონებში კვალიფი-
კაციის აღნიშვნა ლექსიკური ერთეულების სემანტიზაციის მიზნით (სემანტიზა-
ციის შესახებ იხ. Zekalashvili, 2018).

დასკვნები

სტატიაში განხილულია ქართულ ლექსიკოგრაფიულ ტრადიციაში დამკვიდ-
რებული კვალიფიკაციების ძირითადი სახეები: ლექსიკური ერთეულის გამოყენე-
ბის პერიოდი, ადგილი ან გავრცელების დარგი, ემოციური შეფერილობები და
შესაბამისი სტილისტიკური დახასიათება; შესწავლილია ამ ტიპის ლექსიკის კვა-
ლიფიკაციისა და მათი ასახვის ლექსიკოგრაფიული საშუალებები ქართული ენის
განმარტებითა და თარგმნით ლექსიკონებში.

ნებისმიერი ენის ლექსიკურ ფონდში, გარდა ნეიტრალური ლექსიკისა, ბე-
ვრია სხვადასხვა ემოციური ელფერის მქონე სიტყვაც. ლექსიკონის დანიშნულე-
ბაა, გარდა სიტყვის ფონეტიკური, გრამატიკული და სემანტიკური დახასიათები-
სა, მომხმარებელს მიაწოდოს სრული ინფორმაცია მისი ემოციურ-ექსპრესიული
ელფერის შესახებაც.

სპეციალური ლიტერატურის მიხედვით, სიტყვა-სტატიის მითითებები ოთხ
ჯგუფს მოიცავს: **დროისმიერ**, **სტილისტიკურ**, **ადგილისმიერ** და **დარგობრივ**
კვალიფიკაციებს, თუმცა ცნობილია, რომ ამ კვალიფიკაციათა ნაწილი საბოლო-
ოდ სუბიექტურობისგან მაინც არაა დაზღვეული.

ემოციური ლექსიკა შეიძლება გამოხატავდეს **დადებითს** (ამაღლებული,
მოფერებითი, თავაზიანი, ალერსობითი, სახუმარო...) ან **უარყოფითს** დამოკი-
დებულებას (აგდებული, დაცინვითი, კინოზობითი, ირონიული და სხვ.). სიტყვათა
სხვადასხვა სტილისტიკური შრე ასახულია ქართული ენის განმარტებითი ლექსი-
კონის პირველივე ტომში (1950), რომელშიც მითითებულია სიტყვის გავრცელების

³ პირველი გამოცემა დაიბეჭდა თბილისში 2009 წელს, მე-2 გამოცემა – 2015 წელს.

სფერო, გამოყენების პერიოდი, გეოგრაფიული არეალი, ემოციურ-სტილისტიკური შეფერილობა: *ალერსობითი, დამცირებითი, ვულგარიზმი, ზრდილობიანი, ირონიული, კნინობითი, სალანძღავი და სხვ.* ეს პრინციპი გატარებულია რვავე ტომში (1950-1964) და შენარჩუნებულია ახალ რედაქციაშიც.

ქართული ლექსიკოგრაფიის ისტორიისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანია თარგმნითი ლექსიკონებიც, კერძოდ, ციურიხში გამოცემული **კიტა ჩხენკელის** ქართულ-გერმანული ლექსიკონი (1960-1974), რომელშიც შესაბამისი კვალიფიკაციები გერმანულადაა მოცემული, რადგან გათვალისწინებულია გერმანულენოვანი მომხმარებლისთვის.

დიალექტიზმებთან მითითებულია **ადგილისმიერი** კვალიფიკაციები სიტყვის გავრცელების არეალის აღსანიშნავად, ხოლო **დროისმიერ** კვალიფიკაციებში – **არქაული, რევოლუციამდელი, რევოლუციის პერიოდისა** და შედარებით **ახალი** ლექსიკური ერთეულები.

სტილისტიკური კვალიფიკაციები ასახავს ლექსიკური ერთეულის **ემოციურ-ექსპრესიულ** ელფერს: *პოეტურს, ამაღლებულს, ევფემისტურს, სასაუბრო სამეტყველო სტილისას, ფამილიარულს, ირონიულს, ვულგარულს, აგდებითს, დამამცრობელსა და კნინობითს.*

კ. ჩხენკელის ლექსიკონზე დაკვირვება ადასტურებს, რომ ავტორისთვის საყრდენი წყარო იყო ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი და იქ გამოყენებული კვალიფიკაციები.

2009 წელს გამოცემულ ქართულ-გერმანულ ლექსიკონში (შემდგენელი რ. ზექალაშვილი) ქართული ლექსიკური ერთეულის სტილისტიკური დონე ან ემოციური ელფერი მოცემულია ქართულად, გერმანული სინონიმის განსხვავებული სტილისტიკური ელფერის შემთხვევაში კი ეს ინფორმაცია მითითებულია მრგვალ ფრჩხილებში.

თარგმნითი ლექსიკონების მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ ძალიან ჭირს ლექსიკური ერთეულის სტილისტიკური შეფერილობის ზუსტი შესატყვისის შეჩვენა, ზოგჯერ ეს არცაა აუცილებელი. მთავარია, რომ ამოსავალი ენის ლექსიკური ერთეულების ემოციურ-სტილისტიკური მახასიათებლები აღინიშნოს, რაც ხელს უწყობს მათს სრულყოფილ სემანტიზაციას და ეხმარება მომხმარებელს სიტყვის სწორად გამოყენებაში.

ლიტერატურა:

არაბული, ა. (2004). ქართული მეტყველების კულტურა, თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.

ბასილაია, ნ. (1991). ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა (რედ. თ. ზურაბიშვილი, ც. კალაძე), თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“.

გვენცაძე, ა. (1991). ზოგადი სტილისტიკა, თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“.

ზექალაშვილი, რ. (2012). ქართული დიალოგური მეტყველება. ძირითადი ლინგვისტური და ექსტრალინგვისტური მახასიათებლები, თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.

მარგალიტაძე, თ. (2022). ქართული ლექსიკოგრაფიის შესავალი (რედ. შ. აფრიდონიძე, რ. ზექალაშვილი), თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

- სანიკიძე, თ., სანიკიძე, ი. (2009). ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
- Емельянова, О.Н. (2013). Стилистическая информация в толковом словаре (аналитический обзор проблематики), Красноярск: Сиб. федер. ун-т, СФУ, 2013.
- Fleischer, W., Michel, G., Starke, G. (1993). Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Ludwig, K.-D. (1991). Markierungen im allgemeinen einsprachigen Wörterbuch des Deutschen. Ein Beitrag zur Metalexikographie, Berlin, Boston: Max Niemeyer Verlag. <https://doi.org/10.1515/9783111340616>
- Novotny, D. E. (2008). Stilistik der Deutschen Sprache. Lehrmittel für die Studenten der deutschen Philologie, Klaipeda. http://lib.jizpi.uz/pluginfile.php/12495/mod_resource/content/0/Novotny_E_Stilistik_der_deutschen_sprache_2008%20%281%29.pdf
- Sandig, B. (1986). Stilistik der Deutschen Sprache (Sammlung Götschen, 2229), Berlin. New York: Walter de Gruyter.
- Sekalashvili, R. (2016). Spezifik der Darstellung von Verben in Georgisch-Deutschen Wörterbüchern: Proceedings of the XVII EURALEX International Congress. Lexicography and Linguistic Diversity, 463-474. https://euralex.org/wp-content/themes/euralex/proceedings/Euralex%202016/euralex_2016_051_p463.pdf
- Zekalashvili, R. (2018). The Main Means of Semantization in the New Georgian-German Dictionary: General and Specialist Translation/Interpretation: Theory, Methods, Practice. International Conference Papers. – Kyiv: Agrar Media Group, 2018, 259-266. <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/35751/1/%D1%81%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9D%D0%90%D0%A3%202018.pdf>

ლექსიკონები:

- ზექალაშვილი, რ., ქირია, ჭ. (2007). გერმანულ-ქართული ლექსიკონი = Deutsch-Georgisches Wörterbuch: 50000 ლექსიკური ერთეული (რედ. დალი ბახტაძე), მე-2 შევს. გამომცემა, თბილისი: გამომც. „დეგი“, 2007.
- ზექალაშვილი, რ., ქირია, ჭ. (2022). გერმანულ-ქართული ონლაინლექსიკონი. <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=index&d=44>
- ზექალაშვილი, რ. (2009). ქართულ-გერმანული ლექსიკონი (რედ. დ. ბახტაძე), 45000-ზე მეტი სიტყვა და გამოთქმა, თბილისი: გამომც. „საქართველოს მაცნე“.
- ქეგელ (1950, 1) – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. 1, თბილისი. <http://www.ena.ge/explanatory-online>
- ჭაბაშვილი, მ. (1989). უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, მე-3 შესწ. და შევს. გამომც., თბილისი: გამომც. „განათლება“. <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=index&d=3>
- Duden (2003). Deutsches Universalwörterbuch. 5., überarbeitete Auflage, Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich: Dudenverlag. <http://dnb.ddb.de>
- DWDS – გერმანული ენის დიგიტალური ლექსიკონი. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache: Das gegenwartssprachliche DWDS-Wörterbuch. <http://www.dwds.de>
- Tschenkéli, K. (1960-1974), Georgisch-Deutsches Wörterbuch, Bd. 1-3, Faszikel: 1-26 (in 26 Lieferungen), Bearbeitet von Yolanda Marchev, Zürich: Amirani-Verlag.